

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Jakonen, Mikko; Jonker-Hoffren, Paul; Kontturi, Katve-Kaisa; Tiainen, Milla

Title: Taidetyön yhteismuotoutuva todellisuus : ehdotus monitieteiseksi lähestymistavaksi

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © 2021 Kulttuurintutkimus

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Please cite the original version:

Jakonen, M., Jonker-Hoffren, P., Kontturi, K.-K., & Tiainen, M. (2021). Taidetyön yhteismuotoutuva todellisuus : ehdotus monitieteiseksi lähestymistavaksi. *Kulttuurintutkimus*, 38(2-3), 96-112. <https://journal.fi/kulttuurintutkimus/article/view/102980>

Taidetyön yhteismuotoutuva todellisuus

Ehdotus monitieteiseksi lähestymistavaksi

Mikko Jakonen, Paul Jonker-Hoffrén, Katve-Kaisa Kontturi ja Milla Tiainen

Artikkelissa ehdotamme lähestymistapoja, joiden kautta taiteilijoiden työtä voisi tutkia olennaisena osana taidetta ja prosesseina, joissa taiteiden erityispiirteet, tekijän subjektiivinen kokemus sekä erilaiset sosioekonomiset ja poliittiset tekijät aina yhteismuotoutuvat. Artikkelia motivoi oletus siitä, että uudenlaiset vuoropuhelut taiteen- ja työn tutkimuksen välillä edistävät merkittävästi ymmärrystä taiteellisen työnteon luonteesta, nykymuodoista ja tulevaisuudennäkymistä.

Taiteilijan asema suomalaisessa yhteiskunnassa on epävarma. Yhtäältä taiteilijoita arvostetaan vaativan koulutuksen läpikäyneinä luovina erityisammattilaisina, jotka taipuvat moneen tehtävään. Toisaalta heidän tilanteensa työmarkkinoilla voi olla myös epävarma eli *prekaari*: taiteilija mielletään milloin palkka-

työläiseksi, milloin yksinyrittäjäksi, milloin elämäntapataiteilijaksi. Taiteilijoiden silppuiset ansiomuodot nähdään monesti väistämättömänä asiointilana. (Hirvi-Ijäs ym. 2017; 2020; Pyykkönen, Sokka & Kurlin Niiniahho 2021.) Lisäksi yhteiskunnalliset mielikuvat taiteen- tekemisestä työnä ovat epäselviä ja jopa

vähätteleviä. Tämä aspekti on korostunut vuoden 2021 kannanotoissa usean taiteenalan ahdingosta korona-aikana. Monet taiteilijat ja muut keskustelijat ovat esittäneet koronakriisin paljastaneen karusti, ettei taiteellista toimintaa pidetä täysipainoisena, yhteiskunnallisesti merkittävänä työnä eikä sen eri-

tyisluonnetta ymmärretä. Tätä havainnollistavat kannanottojen mukaan teattereita, konserttitoimintaa sekä ylipääntään taide- ja kulttuuritapahtuma-alaa koskevat tiukat rajoitukset, jotka ovat estäneet näiden alojen harjoittamista sekä vakavat viiveet aloille suunnatussa taloudellisessa tuessa (Suosalo ym. 2021; TAKU 2021; Puukka 2021; Kanerva & Lehmusvesi 2021).

Taiteilijoiden epäselvä työelämäsema ongelmineen oli olemassa jo ennen koronakriisiä. Korona-aika vain korosti entisestään sellaisia sosiaalisen todellisuuden piirteitä ja taiteentekemisen erityishaasteita, jotka muovaavat taiteilijoiden työtä ja elämää mutta joihin he voivat toiminnallaan myös vaikuttaa. Tätä todellisuutta rakentavat työmarkkinoita sekä työttömyys- ja sosiaaliturvaa koskeva lainsäädäntö, ohjeistukset ja käytännöt. Lisäksi siihen kuuluvat taiteen koulutus, taiteentekoa hallinnoivat instituutiot ja järjestöt, julkiset ja yksityiset apurahajärjestelmät, kotimainen ja kansainvälinen taidekenttä, institutionalisoitunut korkeataide, populaarikulttuuri ja niin edelleen. Taiteentekemistä määrittävät myös monenlaiset sosiaalis-materiaaliset kontekstit: tilat ja yhteisöt, työvälineet ja -materiaalit sekä julkaisukanavat (ks. esim. Monni & Törmi 2019). Perinteisiin palkkatyön aloihin verrattuna taiteilijoiden toiminta-

ympäristöä ja työtä voidaan kutsua hybridimäiseksi (Ansio, Houni & Piispa 2018) tai liminaaliseksi (Kontinen ym. 2013).

Taiteilijoiden työn hybridimäisyys tarkoittaa ensinnäkin moniammatillista työnkuvaa, jossa varsinaiseen taiteentekoon lomittuu muitakin töitä, kuten markkinointia, hallintoa ja työskentelyrahoitusten hakemista. Toiseksi hybridimäisyydellä tarkoitetaan taiteilijoita, jotka yhdistävät erilaisissa töissään taiteellisia, taiteeseen niveltäviä ja siihen liittyvää taitoa. (Ansio, Houni & Piispa 2018.) Liminaalisuudella on viitattu yhtäältä koko työelämän normaalistuvaan jatkuvaan muutostilaan ja toisaalta pätkätyöstä toiseen siirtyvän työvoiman identiteettiin, sekä tähän liittyviin työyhteisöihin kuulumisen ja kuulumattomuuden tunteisiin (Kontinen ym. 2013).

Tässä artikkelissa pyrimme osaltamme edistämään taiteilijoiden työtä koskevaa käsitteellistä selkeyttä niin aiheen monialaisessa tutkimuksessa kuin yhteiskunnallisessa keskustelussa. Lähestymistapamme tekee erityiseksi sen yhdistelmä yhteiskuntapolitiikan, työelämäntutkimuksen, uusmaterialistisen taiteentutkimuksen ja työn filosofian näkökulmia. Näiden näkökulmien vuoro- ja yhteisvaikutus vahvistaa ymmärrystä siitä, että taiteentekemisessä on kyse alituisista *yhteismuotoutuvista suhteista*

taideprosessien sosiaalisten, materiaalistien ja subjektiivisten piirteiden sekä taiteenteon taloudellisten ja yhteiskunnallisten reunaehto- ja välillä. Mitään näistä ulottuvuuksista ei voi lähtökohdallisesti pitää taiteentekemisen ensisijaisena määrittäjänä. Päinvastoin sekä tutkimuksessa että taiteellista työtä koskevassa poliittisessa päätöksenteossa tulisi ymmärtää ja huomioida niiden jatkuva keskinäisvaikutus. Tietoisuuden tästä tulisi vaikuttaa siihen, että esimerkiksi työvoimahallinnossa noteerattaisiin aiempaa paremmin taiteilijoiden työn erityispiirteet, kuten projektiluonteisuus, liike yrittäjyyden ja palkkatyöläisyyden välillä sekä vaihtuvat roolit eri taideprosessissa ja tekijäkollektiiveissa.

Teoreettisesti saamme innoitusta uusmaterialistisen ajattelun kehittäjä, tieteenfilosofi Karen Baradin termistä *intra-aktio*. Se viittaa ilmiöiden jatkuvaan rakentumiseen erilaisten osatekijöiden toisiinsa vaikuttavissa suhteissa eli yhteismuotoutumisissa (Barad 2007, 33, 56–58, 197; Barad 2019, 113–126; ks. myös Kontturi ym. 2018). Kattokäsitteemme taiteenteon yhteismuotoutuville osatekijöille on *taidetyö*. Tämä käsitteellistys korostaa kahta asiaa. Ensinnäkin taidetyö tarkoittaa nimenomaan sitä keskinäisvaikuttavien ja muutostiltojen elementtien kokonaisuutta, josta tai jossa taiteenteko muodostuu. Toi-

seksi käsitteen loppuosa tähdentää yhteiskuntapoliittisesti olennaista seikkaa: vaikka taiteenteko voi olla elämäntapa, sitä ei tule ajatella vain kutsumuksena, jonka harjoittajat ”elävät hengellä”. Taidetyö on myös työn käsitteen piiriin kuuluvaa ammattiin koulutettujen ihmisten toimintaa, joka tähtää toimeentuloon (ks. esim. Houni & Ansio 2013, 20). Tätä aspektia on viime aikoina alleviivannut esimerkiksi monen taiteilijan ja heille solidaarisuutta osoittavan tahon Facebookissa käyttämä kuvakehys ”Art is work”.

Tästä käsitteellisestä lähtökohdasta kysymme: Miten jäsentää teoreettisesti ja määrittellä taidetyötä ja sen kehitysuuntia 2020-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa? Pääkysymystraktantavat seuraavat alakysymykset: Millaiset työmarkkina-asemaan liittyvät tekijät muovaavat taidetyötä? Entä millaiset taiteentekoon kuuluvat kulttuuriset käytännöt, aineelliset osatekijät ja kokemukselliset piirteet yhteismuotoutuvat niiden kanssa? Aineellisilla osatekijöillä tarkoitamme taiteen materiaaleja, työvälineitä, fyysisiä ympäristöjä ja taiteentekijöiden ruumiillisuutta. Kokemukselliset piirteet viittaavat taiteilijoiden elettyyn ruumiilliseen, affektiiviseen ja sanoiksi puettuun kokemukseen työstään.

Lähestymistapamme on yhdistelmä yhteiskuntatieteellisiä ja taiteen-

tutkimuksellisia näkökulmia, jotka konkretisoituvat tässä artikkelissa kolmitahoiseksi tavaksi hahmottaa taidetyötä. Hahmotuksen ensimmäinen ulottuvuus perustuu ennen kaikkea yhteiskuntapoliittiselle työn tutkimukselle ja koskee ansaintamielessä tehdyn taiteentekemisen määrittelyä taidetyöksi. Kyseinen näkökulma auttaa tarkastelemaan taiteellisen työn erityispiirteiden suhdetta nykyisiin työmarkkinoihin ja sosiaaliturvajärjestelmään sekä taiteilijan asemaa näissä konteksteissa, yhteiskunta- ja kulttuuripoliittisen hallinnan kohteina ja toimijoina.

Lähestymistapamme toinen ulottuvuus syventää ymmärrystä taidetyöstä tuodessaan mukaan taiteentutkimuksessa viime vuosikymmeninä kehitetyn *uusmaterialistisen* näkökulman. Se korostaa kunkin ”valmiin” taideteoksen takaa löytyviä työskentelyn ja kehkeytymisen prosesseja ja niiden tutkimisen tärkeyttä. Uusmaterialistisesta taiteentutkimuksesta ammentaen tuomme taidetyö-termin rinnalle sitä täydentävän käsitteen *taiteen työ* (englannin *work of art* erotuksena käsitteestä *art-work*) (Bolt 2004). Tämä käsite viittaa taiteen tekemiseen ja kokemiseen sisältyviin vuorovaikutuksiin ihmisruumiiden ja -mielten, tilojen, instituutioiden, kulttuuristen käytäntöjen, taloudellisten näkökohtien sekä enemmän-kuin-

inhimillisten tekijöiden (teknologiat, taiteen materiaalit, fyysiset ympäristöt) välillä. Taiteen työ -käsitteen mukaan taide syntyy ja koetaan näiden moninaisten tekijöiden dynaamisessa vuoro- ja yhteisvaikutuksessa. (Kontturi 2018, 10, 15, 50–55.)

Lähestymistapamme kolmas ulottuvuus pohjaa työnpsykologi ja filosofi Christophe Dejoursin ajatteluun. Se täydentää yhteiskuntapoliittisia ja taiteentutkimuksellisia näkökulmia korostamalla työtä samanaikaisesti organisoituna yhteiskunnallisena toimintana ja subjektiivisena kokemuksena. Dejours on tarkastellut sosiokulttuuristen ja kokemuksellisten prosessien vuorovaikutusta erityisesti suhteessa työhyvinvointiin ja -pahoinvointiin. Esitämme kuitenkin, että hänen ajattelunsa avaa yleisemmin tärkeän näkökulman yhteiskunnallisten ja yksilöllisten, kokemuksellisten tekijöiden yhteismuotoutumiseen taide-työssä. Seuraavaksi asemoimme lähestymistapamme tarkemmin taiteen- ja työn tutkimukseen.

Taidetyön tarkastelua taiteen ja työn tutkimuksessa

Taiteentutkimuksessa taiteilijoiden työnteko on noussut uudenlaisen kiinnostuksen kohteeksi 2000-luvun alusta lähtien. Tämän kiinnostuksen voi nähdä

vastapainona 1980-luvulta saakka vaikuttaneille jälkistrukturalistisille ajatuksille tekijän kuolemasta. Näiden ajatuksen mukaan taideteokset ovat kulttuuristen merkitysten kohtauspaikkoja, jotka ylittävät yksittäisten taiteilijoiden tarkoituksiperät ja saavat varsinaisen merkityksensä taiteen tulkinnoissa (esim. Barthes 1988/1968). Viime vuosikymmenten lähestymistavat esimerkiksi taidehistoriassa, visuaalisen kulttuurin tutkimuksessa ja musiikin esitystutkimuksessa eivät ehdota paluuta modernin taide-teorian ja klassisen humanismin oletuksiin taiteilijasta taiteen määrittäjänä. Tätä vastoin ne tarkastelevat muun muassa haastattelujen, etnografian ja autoetnografian keinoin taiteilijan työtä muovaavia ruumiillisia, muita materiaalisia sekä sosiokulttuurisia osatekijöitä ja suhteita (Bolt 2004; Cook 2013; Kontturi 2018; Tiainen 2008; Moisala ym. 2017, 14–20). Painopiste siirtyy näin työn lopputuloksena pidetystä *taideteoksesta* siihen, että myös taiteilijoiden *työprosessit* ovat olennainen osa taidetta.

Yhteiskuntatieteellisesti taiteilijoiden työelämäasemaa ja toimeentuloa on tutkittu Suomessa vuosikymmeniä mukaan lukien monet viimeaikaiset tutkimukset (Houni & Ansio 2013; Ansio, Houni & Piispa 2018; Karttunen 2017; Korhonen, Pasanen-Willberg & Kuhanen 2013; Pyykkönen, Sokka & Kurlin

Niiniaho 2021). Nämä tarkastelut kytkeytyvät kansainvälisesti tunnistettuihin kulttuuripolitiikan ja -talouden muutoksiin, prekaarin ja postfordistisen työn tutkimuksen vahvistumiseen sekä kulttuurin taloustieteen kasvuun (Cincolani 2014; Gill & Pratt 2008; Jakonen 2014; Jokinen & Venäläinen 2015; Menger 2009; Throsby 1994; 2010; Standing 2010; Zoran & Stevan 2013). Edellä mainittujen tutkimusten lisäksi selvityksiä taiteentekijöiden asemasta Suomessa ovat julkaisseet 2010-luvulla esimerkiksi Taiteen edistämiskeskus (Rensujeff 2014), Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore (Roiha, Rautiainen & Rensujeff 2015) ja Työterveyslaitos (Houni & Ansio 2013).

Useat näistä tarkasteluista määrittävät taiteilijat erityiseksi, joskin heterogeeniseksi, ammatti- ja yöntekijäryhmäksi. Analyysi on kohdistunut muun muassa taiteilijoiden taiteenaloikohtaisiin mediaanituloihin, heidän työmarkkina-asemansa jakautumiseen freelancerin, palkkatyöläisen, yrittäjän ja vapaan taiteilijan kategorioihin sekä sukupuolen merkitykseen työllistymisessä ja tulotasossa. Tähänastinen tutkimus on nostanut esiin taiteilijoiden leimallisesti epätyypillisen aseman suhteessa työmarkkinoiden palkkatyönormiin ja sosiaaliturvajärjestelmän vaikeudet tunnistaa taiteellisen työn ominaismuotoja.

Myös taiteilijoiden työhyvinvointia on pohdittu (Houni & Ansio 2013). Tämä pääosin laajaan tilastotietoon pohjaavat tarkastelut voidaan nähdä jatkeena taiteilijoiden asemaa koskevalle keskustelulle, jota suomalaisessa taiteilijapolitiikassa ja valtion taidehallinnon teettämässä tutkimuksessa on käyty 1970-luvulta saakka (Heikkinen 2007, 15; Heiskanen, Kangas & Mitchell 2015, 232–309).

Taiteellisen työnteon hahmottaminen empiirisin aineistoin ja uusista teoreettisista tulokulmista on siis tärkeä suuntaus taiteen- ja kulttuurintutkimuksessa, yhteiskunta- ja kulttuuripolitiikan tutkimuksessa ja kulttuurin taloustieteessä. Tässä artikkelissa vahvistamme näiden tutkimusalojen synergiaa kolmitahoisella, monitieteisellä lähestymistavallamme. Ehdottamaamme taide-työn käsitteeseen sisältyy myös rajoitteita. Yksi näistä on, että vaikka taiteilijoiden työnkuvista löytyy yhteisiä piirteitä, taiteenalojen välillä ja sisällä vallitsee myös merkittäviä eroja ja hierarkioita liittyen esimerkiksi urakehitykseen ja ansioihin (Kangas & Mitchell 2015, 277–279; Pyykkönen, Sokka & Kurlin Niiniaho 2021). Käsitteellistä hahmotustamme onkin jatkossa testattava ja haastettava empiirisessä tutkimuksessa ja lähianalyysseissa. Keskitymme kuitenkin tässä tekstissä piirteisiin, joiden voi

katsoa luonnehtivan taidetyötä monella alalla, ja havainnollistamme väitteitämme lyhyillä eri aloja koskevilla esimerkeillä.

Taidetyöläisen prekaari työmarkkina-asema

Kulttuurialojen työn tutkimuksessa on yleistynyt käsitys, jonka mukaan *taiteellisenä työnä* tulisi pitää lähestulkoon kaikkea *luovuuteen* perustuvaa työtä. Määritelmän mukaan taidetyön ytimeksi on siis luovuus ja siihen liittyvä *uutuus* tai *ainutkertaisuus*. (ks. esim. Hirvijäs & Sokka 2019; Menger 2009; Pirnes 2008; Throsby 2010; Wennes 2009.) Taiteellinen työ eroaa näin kulttuurialojen *suorittavasta* työstä ja ammasteista, kuten elokuva- televisio- ja näyttämötaiteen avustavista tehtävistä tai tietokonepelien koodaamisesta. Taiteellisen työn luovuutta ja uutuutta ei kuitenkaan tule ymmärtää absoluuttisiksi, itseriittoisiksi piirteiksi. Ne syntyvät aina vaikutussuhteissa taiteen ja kulttuurin laajempien käytäntöjen, ilmaisuperinteiden ja aineellisuuksien kanssa. (Kontturi 2018, 70–81; Tiainen 2012, 256–300.)

Näin määriteltynä taidetyö käsittää perinteiset ja institutionalisoidut korkeataiteen muodot, valtavirran populaari- ja kulttuuriteollisuuden luovan toiminnan sekä toiminnan erilaisissa erityis-

kulttuureissa.¹ Se tuottaa uusia sisältöjä, tekotapoja sekä taide- tai kulttuuriteoksia, -kokemuksia ja -ilmiöitä. Taidetyö voi perustua monenlaisiin taiteellisen toiminnan perinteisiin, koulutuksiin ja kaanoneihin sekä myös uusiin teknisiin, sisällöllisiin ja käsitteellisiin avauksiin. Taiteellista työtä voi olla esimerkiksi maalaaminen koulutettuna tai itseoppineena kuvataiteilijana, taidenäyttelyiden ja tilaisuuksien kuratointi, nyky- ja käsitetaide, katu-, media- ja sometaide sekä erilaisten musiikki-, tanssi- ja ääniesitysten tekeminen. Työ voi tapahtua niin instituutioissa ja laitoksissa, kulttuuritalouden eri osa-alueilla kuin populaari-, katu- tai digitaalisessa kulttuurissa.

Kaikki taiteellinen työskentely ei kytkeydy suoraan taloudelliseen arvomuodostusprosessiin eikä siitä aina saada välittömiä ansioita. Taiteellinen työteko voi sisältää erityyppisiä harrastamiselta, opiskelulta tai harjoittelulta vaikuttavia toimintoja, jotka kuitenkin luovat välillisesti taloudellista arvoa. Taiteelliseen työhön voi liittyä myös palkatonta työtä. Se kytkeytyy osaamiseen ja taitavuuteen (*art*), joka voi olla hankittu muodollisen koulutuksen kautta ja jota harjoitetaan ammattimaisesti, mutta johon kuuluu myös huomattava määrä epämuodollista oppimista ja itsenäistä harrastamista (Flichy 2017; Menger 2009; Pyykkönen, Sokka & Kurlin

Niiniaho 2021).

Taiteellisen työn erityisluonteen ymmärtämisen lisäksi sisällyttämme taidetyön käsitteeseen keskeisesti taidetyöntekijän prekaarin aseman työmarkkinoilla sekä työttömyys- ja sosiaaliturvajärjestelmässä. Prekaarissa työmarkkinatilanteessa henkilö on joko osa- tai määräaikaisessa työsuhteessa, epävarmassa yrittäjäasemassa, määräaikaisessa työ- tai muussa harjoittelussa, työvoimakoulutuksessa tai tilanteessa, jossa hänen ansionsa ja työtilaisuutensa ovat vaikeasti ennustettavia. Prekaarin työntekijän ansiot eivät useinkaan riitä elämiseen pyrkimyksistä huolimatta, ja hän joutuu turvautumaan sosiaaliturvaan tai läheisten taloudelliseen tukeen, tai tekemään useaa työtä limittäisesti. Prekaarissa työmarkkinatilanteessa olevan henkilön elämiseen tarvittavat ansiot muodostuvat monesta lähteestä erilaisina pätkinä ja ”silppuna”. Prekaarille työmarkkina-asemalle on myös tyyppillistä erilaisten subjektiviteettien ja identiteettien limittyminen (taiteilija, äiti, opiskelija, osa-aikatyöntekijä) sekä hybridityö. (Ansio, Houni & Piispa 2018; Jakonen 2020, 161–182; Pyykkönen, Sokka & Kurlin Niiniaho 2021; Standing 2011, 1–25.) Puhuttaessa prekaariudesta mainitaan usein myös postfordistinen työ. Sillä viitataan työn autonomian puutteeseen sekä työhön liit-

tyvään intensiiviseen kilpailuun ja työn kokonaisvaltaiseen läsnäoloon työntekijöiden elämässä (Gill & Pratt 2008; Jakonen 2014; Vidal 2013).

Vaikka prekaariutta määrittelee pienituloisuus, on käsite rahallisessa mielessä laeva: lopulta taidetyöntekijä itse asettaa itselleen riittävän taloudellisen tason (Pyykkönen, Sokka & Kurlin Niiniaho 2021, 69–74). Riittäviin ansioihin voivat vaikuttaa asumiseen, perheeseen, kotitalouteen, omaisuuteen sekä velkoihin liittyvät tekijät. Yhtenä määritelmänä elämiseen riittävästä tuloista voidaan pitää Suomessa pienituloisuutta (”köyhyysraja”), joka on suhteellinen summa, 60 prosenttia mediaanitulosta. Tämä tarkoittaa yhden henkilön kohdalla noin 1 200 euron käyttövaroja kuukaudessa (Tilastokeskus 2020a).

Prekaarien työsuhteiden haastavuus toimeentulolle tulee usein ilmi sosiaaliturvan tarpeen sekä erilaisten sosiaaliturvan ja ansiotulojen yhdistämiseen liittyvien hankaluuksien kautta. Ongelmia aiheuttavat jatkuvasti muuttuvat tulot, joihin yhdistettävä sosiaaliturva kuten asumistuki ei reagoi yhtä nopeasti, mikä aiheuttaa (hetkellistä) tuloköyhyyttä ja ”prekaariansoja”. (Jakonen 2019; Standing 2010.) Kaikki taiteentekijät eivät myöskään voi osallistua palkkatyö- tai yrittäjyystoimintaan. Tämä koskee esimerkiksi alaikäisiä, eläkeläisiä, sai-

rastuneita, vammaisia ja sellaisia taiteenharjoittajia, joilla ei ole oleskelu- tai työlupaa (Salonlahti 2019). Taidetyö voi tuoda heille merkittäviä lisäansioita tai korvata sosiaaliturvan (Abbing 2008). Toisaalta lisäansiot saattavat myös rajoittaa sosiaaliturvan saamista ja jopa estää ammattitaiteilijuuden (Salonlahti 2019).

Suomalaisilla työmarkkinoilla valtaosa (noin 85 %) työvoimasta toimii palkkatyössä, mikä käsittää monia muotoja kokoaikatyöstä vuokratyöhön (Tilastokeskus 2020b; Hotvedt ym. 2020). Toinen keskeinen työmuoto on yrittäjyys (noin 12 %), joka voi itsensä työllistäjille ja freelancereille olla prekaaria työtä (Tilastokeskus 2020b; Pärnänen & Sutela 2017). Osa taidetyöntekijöistä, kuten laitosteattereiden näyttelijät, voivat olla kokonaan palkkatyöntekijöitä, osa – esimerkiksi menestyvät kuvataiteilijat – kokonaan yrittäjiä. Suurimmalla osalla taidetyöntekijöistä ansiorakenne muodostuu, etenkin pidemmällä aikavälillä, niin palkka- kuin yrittäjyystuloista, apurahoista sekä mahdollisesti erilaisista sosiaali- ja työttömyysturvan muodoista. Täten taidetyö on monin tavoin prekaaria, hybridimäistä ja limininaalista (Ansio, Houni & Piispa 2018; Kontinen ym. 2013; Pyykkönen, Sokka & Kurlin Niiniaho 2021). Lisäksi taidetyöntekijöiden ansioihin sisältyy usein taidetyöhön suoraan kuulumattomia tuloja, joil-

la hankitaan elantoa, jota taidetyöstä ei juuri sillä hetkellä saada. Taidetyöntekijän prekaari asema ei siis sinänsä synny itse taidetyöstä, vaan sen epäselvästä määrittelystä ja epävarmasta asemasta nykyisillä työmarkkinoilla ja sosiaaliturvajärjestelmässä.

Taidetyöntekijöiden prekaaria asemaa lisää entisestään se, että he joutuvat monesti erilaisista käytännön ja lainsäädännön syistä valitsemaan yrittäjästatuksen (Pyykkönen, Sokka & Kurlin Niiniaho 2021). Tämä vaikuttaa työttömyys- ja sosiaaliturvaan, koska ansiosidonnainen työttömyysturva liittyy ainoastaan palkkatyöasemaan. (Kananen ym. 2019, 76.) Peruspäivärahaa yrittäjä voi saada vain, jos hän luopuu yritystoiminnastaan ilmoittautuen työnhakijaksi työmarkkinoille. Tämä tarkoittaa taide työn tekemisen lopettamista tai sen jatkamista ”salaa” työttömän statuksella.

Taidetyöntekijöiden prekaari työmarkkina-asema havainnollistuu kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen tekemässä *Taiteen ja kulttuurin barometrissa 2019*,² joka keräsi noin tuhat vastausta.³ Vain ”joka kolmannella vastaajalla oli ollut vuoden aikana ainoastaan yksi työmarkkina-asema”. Erilaisten töiden yhdistelmät lisäävät sattumanvaraisuutta ja ennakoimattomuutta, mikä vaikuttaa verotukseen ja sosiaaliturvaan. Lähes puolet vastaajista oli vuoden

2018 aikana ollut palkkasuhteessa, mutta vain kahdeksan prosenttia kokoaikaisessa vakinaisessa työsuhteessa. Yleisistä oli toimia yrittäjänä (27 %). Merkittävimpiä tulonlähteitä taiteilijoille olivat apurahat ja työttömyystuet. (Hirvi-Ijäs ym. 2020, 132–133.)

Vaikka barometrin esittämiä lukuja ei voi yleistää koskemaan koko taidetyön kenttää, myös muut tutkimukset (Houni & Ansio 2013; Pyykkönen, Sokka & Kurlin Niiniaho 2021) vahvistavat, että taidetyöntekijän epävarmuus työelämässä on merkittävää. Tilastokeskuksen (2019b) aineistot osoittavat myös, että taidealojen työttömyys on selvästi keskimääräistä työttömyystasoa korkeampaa. Lisäksi osa-aikatyö on huomattavasti yleisempää luovissa kulttuuriammateissa kuin muilla aloilla. Myös kansainvälinen tutkimus osoittaa taide-työntekijän erityisen prekaarin aseman (Abbing 2008; Kunst 2015).

Taidetyön erityisluonteen ja prekaarin työmarkkina-aseman vuoksi olisi tärkeää, ettei taidetyötä ymmärrettäisi kapeasti vain pelkkänä palkkatyönä tai yrittäjyytenä. Taidetyötä ei ylipäätään tulisi pitää samanlaisena hyödykkeenä (*commodity*) kuin sellaista palkkatyötä tai yrittäjyyttä, jossa työntekijä myy työpanoksensa pääasiallisena tavoitteenaan ansaita rahaa. (Koistinen 2014; Korhonen, Pasanen-Willberg & Kuha-

nen 2013; Menger 2009.) Sen sijaan taidetyön määrittelyssä työ tulisi ymmärtää palkkatyötä laajemmin ihmisen jokapäiväisenä, suunnitelmallisena ja tavoitteellisenä taiteellisenä toimintana, jolla on kuitenkin pidemmällä aikavälillä ansionmuodostukseen tähtääviä tarkoituksia. Taidetyöntekijän prekaarin työmarkkina-aseman vuoksi on olennaista tunnistaa, mistä ja miten hän pyrkii *ensisijaisesti* hankkimaan elämiseen riittävät ansiotulonsa.

Taloudellisessa merkityksessä määrittelme siten taidetyöksi taiteellisen toiminnan, jolla henkilö *pyrkii* saavuttamaan pitkällä aikavälillä elämiseen riittävät ansiot. Taidetyö on pitkäjänteistä ja kokonaisvaltaista toimintaa, joka kattaa ajallisesti merkittävän osan tekijän arjesta. On kuitenkin huomattava, että taidetyön harjoittaja voi tilapäisesti tai pysyvämminkin ja selkeästi omasta halustaan tehdä monia muitakin ansiotöitä. Usein prekaari työmarkkina-asema ohjaa taiteilijoita hankkimaan ansioita monista lähteistä, mikä mahdollisesti vähentää keskittymistä taiteelliseen toimintaan (Ansio, Houni & Piispa 2018; Pyykkönen, Sokka & Kurlin Niiniaho 2021). Painotamme lisäksi, että pelkästään kulloinenkin työmarkkinaposition tai pyrkimys ansaita elanto taiteella ei määritä taidetyöntekijää *taiteilijana*. Taidetyöntekijällä voi myös olla mahdollisuus järjestää

taiteentekemisensä siten, että se on tärkeä, mutta ei ajallisesti tai ansiollisesti kattava osa hänen elämäänsä. Toisaalta taiteilija voi olla pitkiäkin aikoja estynyt tekemästä taidetyötä vastoin tahtoaan, koska elanto on hankittava muunnellaisista töistä. Toki taiteentekijät voivat myös tehdä töitä, jotka liittyvät heidän henkilökohtaiseen taiteentekoonsa vähintään välillisesti, kuten taiteen opettamisen ja ohjaamisen eri muodot.

Nykyiset työmarkkinoiden ja sosiaaliturvan määritelmät ja käytänteet eivät varsinaisesti tunnista taidetyön moni-ilmeistä erityislaatua. Ne rinnastavat taidetyön usein yksinkertaisesti palkkatyöksi tai yrittäjyydeksi ja tarkastelevat taidetyöntekijää hänen välittömän työmarkkinatilanteensa mukaisesti. Itsensä taiteella elättämään pyrkivä henkilö voidaan siksi nykyisin määrittää milloinkin taiteilijaksi, milloin opiskelijaksi, työttömäksi työnhakijaksi, yrittäjäksi tai harrastajaksi. (Houni & Ansio 2013; Hirvi-Ijäs ym. 2020; Pyykkönen, Sokka & Kurlin Niiniaho 2021.) Tämä aiheuttaa tarpeetonta hankausta ansiotulojen yhdistämisessä työttömyys- ja sosiaaliturvaan sekä erilaisissa sairaus- ja eläkekysymyksissä. Tällainen hankaus saattaa suoraan haitata taidetyöntekijöiden taiteellista toimintaa. Työmarkkina- ja sosiaaliturvajärjestelmissä olisikin erityisen tärkeää kuunnella taiteentekijöiden omia

näkemyksiä ja toiveita siitä, miten heidät tulisi järjestelmään asemoida ja mitä taidetyön todellisuus sisältää (Night Schoolers 2018; Tenhula 2018; Monni & Törmi 2019).

Taideteoksesta taiteen työhön

Taidetyön erityisluonteen ymmärtämisen edellyttää sen hahmottamista konkreettisina taiteenteon käytäntöinä ja tilanteina. Hallinnollisten ja yhteiskuntapoliittisten määritelmien lisäksi taidetyötä jäsentää keskeisesti sen tapahtuminen tekemisen prosesseina sekä tavat käsitteellistää niitä. Niin taiteentutkimuksessa kuin taiteellisessa tutkimuksessa uusmaterialistiseen ajatteluun suuntautuneet tutkijat ovat 2000-luvun taideteesta lähtien hahmottaneet taidetyötä kiinnostavasti tässä merkityksessä (Bolt 2000a; 2000b; 2004; 2014; Arlander 2016; Tiainen 2012; Kontturi 2012; 2018). Uusmaterialistisessa ajattelussa huomio kohdistuu siihen, miten todellisuus, taide mukaan lukien, ei koskaan muodostu vain symbolisten ja yhteiskunnallisten merkitysten ja rakenteiden tasolla. Tätä vastoin merkityksellinen ja sosiaalinen ovat jatkuvissa vuorovaikutussuhteissa aineelliseen; nämä rekisterit määrittävät ja muovaavat toisiaan, yhteismuotoutuvat. Näin ollen myöskään taidetta ei yksinkertaisesti ole ole-

massa koettavaksi ja tulkittavaksi ilman maalin, siveltimen, kankaan ja esimerkiksi ilmakehän yhteiskäyntiä tai koodaukseen, äänenmuodostukseen ja tanssiesitykseen kuuluvia ruumiillisia toimintoja ja fyysisiä ympäristöjä (Kontturi 2013; Tiainen 2008; Adamson & Bryan-Wilson 2016; Gerber 2017).

Ensimmäisiä avauksia uusmaterialistisessa taiteentutkimuksessa oli australialaisen kuvataiteilija ja taideteoreetikko Barbara Boltin tutkimus (2000a; 2000b; 2004), joka teoretisoi taiteentekemistä (myös) aineellisina prosesseina jo pari vuosikymmentä sitten. Boltin pääteos *Art Beyond Representation: The Performative Power of the Image* (2004) kartoittaa ruumiillisuuteen ja muuhun materiaalisuuteen paneutuvia teorioita, joissa keskeistä on representaation tuolle puolen kurottaminen – siis pyrkimys huomioida myös todellisuuden aineelliset tasot symbolisten ja diskursiivisten merkitysten ohella (ks. myös Hongisto & Kurikka 2013). Bolt nojaa Judith Butlerin *performatiivisuuden* käsitteeseen, mutta tekee siihen myös selkeää eroa. Hän etsii vahvemmin aineellisuutta korostavia lähtökohtia taiteen hahmottamiseen Martin Heideggerin fenomenologiasta sekä sellaisilta materialistifilosofeilta ja -teoreetikoilta kuin Baruch Spinoza, Gilles Deleuze, Félix Guattari, Elizabeth Grosz, Donna Hara-

way, Brian Massumi ja Paul Carter.

Taiteen ymmärtäminen representaation viitekehystä laajemmin niveltyy Boltilla työn ja teoksen käsitteisiin. Representaatioteorioissa, joihin usein luetaan myös Butlerin performatiivisuusteoria, kiinnitetään yleensä niukasti huomiota siihen, miten representaatio oikeastaan muodostuu taiteenteon prosesseissa. Tämän sijaan nämä teoriat keskittyvät tyypillisesti merkitysten muodostumiseen suhteessa aiempiin merkityksiin – siis merkkien ja diskurssien esiintymiseen ja (toisin)toistoon eri yhteyksissä (*re-iteration*; Butler 1990). Taiteilijan työssä on kuitenkin aina kyse myös materiaalisesta tekemisestä symbolien, merkitysten ja diskurssien kierrättämisen tai muuntelun lisäksi. Tältä kannalta taiteen materiaalisuuden olottuvuuden sivuuttamisen voi nähdä jopa eettisenä piittaamattomuutena taiteilijoiden työtä kohtaan (ks. esim. Cusick 1994; Tiainen 2012, 17–27; Kontturi 2012, 19–21, 35–36). Karen Barad (2007, 53) onkin muotoillut ”representationalismin” ongelmaksi, ettei se ota huomioon sitä kokonaisvaltaista tekemisen tai kehkeytymisen prosessia, jossa representaatiot syntyvät. Hän kirjoittaa: ”Kuvat tai representaatiot eivät ole pikaotoksia – – vaan tiivistymiä tai jälkiä hyvin moninaisista sitoumusten [ja tapahtumisten] käytännöistä.”

Taidetyön käsitteemme kannalta Boltin (2000a; 2000b; 2004; 2014) lanseeraama eronteko termien *artwork* ja *work of art* välillä on olennainen. Suomen kielessä käsitteiden erottamista mutkistaa se, että molemmat on käännetty taideteokseksi. Taideteos on kuitenkin juuri se representaation viitekehysessä toimiva käsite, jota Bolt haastaa. Hänelle taideteos on taiteellisen prosessin lopputulema: representaatio ja tulkinnan kohde. Tällaisessa asetelmasa tutkijan, kriitikon tai muun taiteen kokijan *tulkintatyö* saa painoarvon taiteentekoon kuuluvan työn sijaan. Tulkintatyön nähdään saattavan teoksen liikkeeseen ja tekevän sen eläväksi – ikään kuin taide olisi itsessään passiivista ja aktivoituisi vasta tulkitsijan toimesta (Kontturi 2013). Sen sijaan *work of art* -käsite, jonka käänämme *taiteen työksi*, korostaa aktuaalisen ruumiillisen työn ja muiden aineellisten osatekijöiden merkitystä taideprosessissa. Taiteen työhön sisältyy myös taiteen materiaalis-affektiivinen vaikutuskyky, joka liittyy erottamattomasti taiteenteon tapaan (Bolt 2004, 1–4).

Taiteen työn käsite ohjaa huomion taiteen synnyn ja tekemisen aktiiviseen, tuottavaan luonteeseen. Siinä missä *artwork* eli taideteos on objekti, valmis ja rajattu entiteetti sekä tutkimuksen ja tulkinnan kohde, taiteen työ on pro-

sessi: ennemmin verbi kuin substantiivi (Bolt 2004, 5). Taidehistorioitsija Marsha Meskimmonin (2003) *Women Making Art* -kirjassa tämä painotus liittyy naisten tekemän taidetyön erityisyyteen; siihen, ettei tätä työtä ohitettaisi ikään kuin erityiset ja uudistuvat representaatiot vain ilmaantuisivat itseeseen. Taiteen työ edellyttää aina fyysis-affektiivista panosta. Filosofi ja taiteilija Erin Manning (2013, 101–107) puolestaan puhuu tanssimisesta korostaakseen taiteen työn suhteista, ruumiillisesti yhdessä-muotoutuvaa luonnetta: taiteen työn työ (*work of a work of art*) on tanssia, jossa yhteismuotoutuvat voimat ylittävät teknisen hallinnan ja tarjoavat uusia, tuntevia kokemuksia (ks. myös Kontturi 2018, 37–38). Lisäksi esitystaiteilija Annette Arlander (2016, 10) on taiteellisen tutkimuksen fokusta hahmottaessaan muistuttanut, että taiteen työ tapahtuu oleellisesti niissä materiaalisissa, affektiivisissa ja diskursiivisissa (muutos)vaiikutuksissa, joita sillä on maailmaan. Arlanderin mukaan taiteellisen tutkimuksen tulisi keskittyä tähän taiteen työhön.

Omassa määritelmässämme liitämme taidetyön ponnistusten ja vaikutusten tarkastelun myös sellaiseen työn ja tuotantoprosessien kriittiseen tutkimukseen, joka nojaa Karl Marxin materialistiseen ajatteluun. Tällainen tutkimus on analysoinut esimerkiksi eri

aloihin ja työprosesseihin sisältyvää hyväksikäyttöä ja alistusta (ks. esim. Adamson & Bryan-Wilson 2016, 16–19; ks. myös Parviainen 2011; Parviainen, Kinnunen & Kortelainen 2017). Tähän aihepiiriin liittyen jotkut uusmaterialistiset tutkijat (esim. España 2019) ovat palanneet 1970-luvun taiteen materialistiseen feminismin kiinnittyvien taiteilijoiden, kuten Mierle Laderman Ukulesin, projekteihin. Ukules käsitteli performansseissaan etenkin naisten tekemää, usein näkymätöntä kulttuurin ylläpitotyötä. Esimerkki tästä on näyttelytilojen, kuten taide-museoiden, siivoaminen. Tällaisiin kriittisen teorian ja taiteen perinteisiin palautuu taiteen työ -käsitteemme olennainen ulottuvuus: taideteokset eivät koskaan synny vailla jonkinlaista yhteyttä ihmisruumiisiin – oli kyse maalaamisesta, digitaalisesta äänitaiteesta, orkesterinjohdosta tai performanssista. Ruumiillisuudessaan taidetyö on usein myös fyysis-mentaalisesti raskasta. Tämä tulo-kulma siirtää huomiota jälkistrukturalistisille näkökulmille keskeisestä merkitysten diskursiivisesta tuotannosta kohti ruumis-mielten välttämätöntä, taiteen-lajisidonnaista, mutta myös tilannekohtaista osallisuutta taidetyöhön.

Samalla korostamme, etteivät taidetyö ja taiteen työ ole yksinomaan inhimillistä toimintaa. Ihmistoimija ei

jäännöksettömästi hallitse taiteen materiaalisuuksia ja kehkeytymistä omilla suunnitelmillaan tai teoillaan (ks. Arlander 2014; Manning 2016, 54–55; Tiainen 2017; Kontturi 2018, 48, 92–95). Pikemminkin kyse on yhteistyöstä paitsi ihmisten kesken myös erilaisten tilanteen mukaan osallistuvien ei-inhimillisten tekijöiden kanssa. Bolt (2000a, 324) kuvaa, miten maalausprosessi Australian auringon paahteessa takapihan kuumuudessa muuttaa maalin koostumusta saaden sen pintajännitteen pettämään. Tällaisissa olosuhteissa maali alkaa valua hallitsemattomasti ja mahdollistaa hyönteisten laskeutumisen sille, jolloin ne tulevat osaksi maalausta. Toisaalta ulkoilmamaalaaminen auringonpaahteessa – siis inhimillisen toimijan ja erityisen enemmän-kuin-inhimillisen ympäristön kohtaaminen – tuottaa pysyviä, potentiaalisesti vaarallisia muutoksia taide-työntekijän ihoon (ks. Bolt 2000b, 206). Tämä on yksi esimerkki siitä, miten monella tasolla ei-inhimilliset aineellisuudet ja toimijat voivat osallistua taidetyöhön ja taiteen työhön yhteismuotoutuen muiden osatekijöiden kanssa.

Siinä missä viime vuosikymmenten taiteentutkimus on suunnannut huomiota taide- ja taiteen työn erityispiirteisiin ja materiaalisuuteen, tätä työtä on tulevaisuudessa tarpeen tarkastella yhä vahvemmin yhteismuotoutuvissa

suhteissa yhteiskunnan erilaisiin rakenteellisiin tekijöihin. Näillä tarkoitamme sekä työmarkkina- ja sosiaaliturvajärjestelmiä että taiteenalojen ominaisperinteitä ja sosioekonomisia suhteita. Tähän liittyen Brian Massumi (1992, 10–21) on pohtinut puun ja puutyöläisten (*woodworkers*) välistä suhdetta taidetyön tutkimukselle kiinnostavalla tavalla. Hän kirjoittaa, miten esimerkiksi tietynlaista pöytää tekeville puutyöläisille, toisin sanoen puusepille, on tärkeää löytää juuri kyseiseen projektiin sopiva puulaatu ja kyetä ymmärtämään puun syitä eli ominaisuutta. Puutyöläisten tulee siis työskennellä yhdessä puun kanssa. Samalla tämä yhteistyöskentely on ylipäänsä mahdollista jo saavutetun taiteellisen kokemuksen tai koulutuksen pohjalta. Edelleen puutyö (*woodworking*) kytkeytyy erottamattomasti myös puutuotteiden tarjontaan, kysyntään, kuluttajiin ja kuljettajiin (vrt. Viljo 2006). Tämä esimerkki havainnollistaa, miten monenlaiset materiaaliset, ruumiilliset, kulttuuriset, subjektiiviset, yhteistyötä koskevat ja sosioekonomiset tekijät yhteismuodostavat taide- ja taiteen työtä. Esimerkki on sovellettavissa myös sellaiseen taide-työhön, jolla ei ole näennäisen pysyvää lopputuotetta tai jolla on monta tekijää, kuten esitystaideprosessin yhteismuotoutumiseen taiteilijoiden, yleisöjen ja maisemien kesken (esim. Arlander 2014).

Taidetyö objektiivisen todellisuuden ja todellisen työn kohtaamisina

Edellä hahmotimme taidetyötä ensin työmarkkinoiden ja toimeentulon näkökulmasta todeten sen keskeiseksi piirteeksi prekaariuden. Tämän jälkeen lähestyimme taidetyötä taiteenteon aktuaalisina prosesseina ja vaikutuksina viitaten näihin sekä taidetyön että taiteen työn käsitteillä. Käsitelimme yllä siis taidetyön eri ulottuvuuksia: yhtäältä sen asemaa työmarkkinoilla ja sosiaaliturvassa, toisaalta sen monista osatekijöistä yhteismuodostuvia, elettyjä käytäntöjä, joihin kuuluvat myös sosioekonomiset tekijät. Seuraavaksi tarkennamme sitä, miten taidetyön prekaarin yhteiskunnallisen aseman ja aktuaalisen tekemisen sidosta voisi tarkastella paneutumalla Suomessa toistaiseksi vähän tunnetun Christophe Dejoursin ajatteluun (Dejours ym. 2018, 23–69).

Dejoursin tausta on psykoanalyysissä, ja hänen ajattelulle on keskeistä (työ)hyvinvoinnin pohtiminen – niin rakenteellisesti kuin työntekoon liittyvien subjektiivisten kokemusten kannalta. Materialistisen ajattelun mukaisesti Dejours painottaa toistuvasti, kuinka fyysiset edellytykset (työkalut, ruumiillisuus) vaikuttavat työn todellisuuteen (ks. Dashtipour & Vidaillet 2017, 24–25). Kansainvälisesti esimerkiksi yhteis-

kuntateoreetikko Jean-Philippe Deranty (2008; 2010) on korostanut Dejoursin tutkimuksen antia uudelle yhteiskunta-teorialle ja työn tutkimukselle.

Dejours kollegoineen (2018) lähtee siitä, että kaikki työhön liittyvät huolet, kuten mielenterveyden ongelmat, työuupumus, ahdistus ja jopa itsemurha-ajatukset (esim. Allan, Autin ja Wilkins-Yel 2021), ovat merkki työn rakenteellisista ongelmista. Suomessa Kela (2019) on sairauspoissaolopäiviä tutkiessaan todennut, että mielenterveyden häiriöt ovat työkykyä kuormittavin sairausryhmä. Kela (2021) on myös arvioinut, että lisääntyneet masennus- ja ahdistusdiagnoosit kertonevat työelämän kuormittavuuden kasvusta. Kulttuurisektorista ei ole paljon ajankoh- taista tutkimusta tästä aiheesta. Kuitenkin, kun Tiina Pensola, Raija Gould ja Anu Polvinen (2010, 89) tarkastelivat Sosiaali- ja terveystieteiden selvitys- tä ammattikohtaisista työkyvyttömyys- eläkkeistä, kävi ilmi, että taiteilijat (ja muut kulttuuri- ja viihdealan ammatti- laiset) ovat suurimmassa riskissä joutua työeläkkeelle mielenterveyshäiriöiden vuoksi. Raportoidessaan koronakriisin vaikutuksista taitelijoiden työhön Culpore (2021) puolestaan havainnoi, että kasvanut stressi ja yleinen epävarmuus ovat tässä keskeisiä tekijöitä.

Dejours kollegoineen (2018, 23–42)

väittää, ettei kokemusta työelämän edellä mainituista huolista ja haitoista voi ymmärtää ilman syvällistä käsitystä työelämän rakenteista. Heidän lähtökohtaan onkin kysymys siitä, mistä työ todella koostuu sekä teoreettisesti että käytännössä. Olennainen osa Dejoursin vuosikymmenien mittaista tutkimus- työtä on ollut puuttua toimintaan sellaisissa yrityksissä tai organisaatioissa, joiden työyhteisössä ilmenee runsaasti pahoinvointia (Deranty 2008, 444). Toisin sanoen Dejoursin teoreettinen käsitteistö pohjautuu vankasti empiiriseen havainnointiin ja kehitystyöhön.

Käsite, jota ei voi välttää Dejoursin ajattelussa, on englanniksi käännettynä ”*the Real*”. Suomenokseksi ehdotamme tässä yhteydessä *objektiivista todellisuutta*. Dejoursin työn filosofiassa käsite ”*the Real*” tarkoittaa nimittäin ”niitä monia tekijöitä, jotka estävät sääntöjen ja proseduurien suoraa soveltamista”. Termi viittaa siihen, ettei ”yksikään suunnitelma, ohjelma tai ohjeiden kokonaisuus pysty tosiasiasa ennakoimaan sitä, mitä tuottavaan tekoon (työhön) tarvitaan”. (Deranty 2010, 184.) Objektiivinen todellisuus vaikuttaa näin aina työntekoon. Tässä yhteydessä on kuitenkin tärkeää täsmentää, että niin Dejoursin kuin uusmaterialistisen ajattelun näkökulmasta työntekijä, hänen työvälineensä ja -tuotoksensa sekä laajempi

ympäröivä todellisuus ovat ontologisesti ”samalla tasolla” (Deranty 2010, 201–204). Vaikka käsitteellisesti olisikin havainnollista erottaa ihmistoimijat ja heille ”ulkopuolinen maailma”, vaikuttavat yksilöä laajemmat sosiaalis-materiaaliset ja myös ei-inhimilliset tekijät työntekoon niin aineellisin kuin henkisin ja symbolisin tavoin juuri siksi, että ne kohtaavat samassa todellisuudessa (ks. esim. Kontturi 2018, 67–68, 80–81).

Edellä mainittuun empiiriseen tutkimustyöhön perustuen Dejours (2012) kuvailee, että työ on aina ”kamppailua todellisuuden kanssa” (*struggle with the Real*). Erityisesti hän on tutkinut, miten työn objektiivinen todellisuus vaikuttaa ihmisten työhyvinvointiin ja -pahoinvointiin. Taidetyön tarkasteluun yhteiskuntapoliittisesta näkökulmasta Dejoursin lähestymistapaa voi soveltaa esimerkiksi siten, että se auttaa tunnistamaan, kuinka taidetyöntekijän on vaikeaa luovia institutionaalisen tason objektiivisessa todellisuudessa, johon kuuluu hänen asemansa sosiaaliturvajärjestelmässä ja hänen tulonmuodostuksensa epävarmuus (ks. Dejours ym. 2018). Myös uusmaterialistinen näkökulma taidetyön prosesseihin keskustelee Dejoursin kanssa: vaikka taitelija kehittää sen, mitä hän tekee ja luo, hänen kykynsä ja taitoihinsa harjoittaa taidetyötä, eli Dejoursin termin hänen kamppailuihinsa

tässä työssä, vaikuttaa aina samanaikaisesti useita tekijöitä, kuten hänen (yhteismuotoutuva) suhteensa työkaluihin ja ympäristöihin, työvälineiden valmistajiin, myyjiin ja muihin verkostoihin.

Työntekijälle työkalut ovat olennaisia toiminnan osatekijöitä lukuisilla aloilla. Vaikka niiden käyttö kuuluu esimerkiksi taidetyötä tekevien subjektien taitoihin, ne voivat myös olla pahoinvoinnin lähde, jolloin kamppailu objektiivisen todellisuuden kanssa korostuu (vrt. Massumi 1992, 13; Kontturi 2018, 106, 110–111). Esimerkkejä on monia: kitaristilla voi olla vintage-soitin, jolla on verraton soundi, mutta instrumentti on nirso olosuhteille, joissa se pysyy viireessä. Näyttelijöiden rooliasun leikkaus tai materiaali estää heitä löytämästä oikeaa ilmaisutapaa esityksen kohtauksessa. Toisin sanoen taidetyöntekijöiden on opittava paitsi toisistaan myös työmateriaaliensa laadusta ja tähän perustuen hahmotettava, miten yhteistyö voi sujua; miten kamppailu voisi olla hyvinvointia tuottavaa. Dejours (2007, 78; ks. myös Dejours ym. 2018, 69–93) pohdii tarkemmin, miksi työ on paitsi subjektiivista myös aina materiaalista. Hänelle ihmiskeho on tärkeä työnteon väline. Myös tämä näkökulma on tärkeä hahmottelemallemme taidetyön käsitteelle. Dejoursin tapa korostaa ruumiillisuutta on liitettävissä mielekkäästi taidetyön

tutkimuksen uusmaterialistisiin lähtökohtiin, joita käsitelimme edellisessä osiossa (ks. myös Kunst 2015; Kontturi 2012, 85–100).

Kamppailu objektiivisen todellisuuden kanssa on eritoten se alue, jolla taide-työläiset harjoittavat taitojaan, luovuuttaan, kykyään ja subjektiivisen toiminnan mahdollisuuksiaan pienentääkseen edellä hahmoteltua kuilua työn ohjeistuksen tai tavoitteiden ja empiiristen olosuhteiden välillä. Tämä alue on myös oppimisen kannalta tärkeä. Teoreettisesti kyseessä on rajapinta uusmaterialistisen taiteen työ -käsitteen kanssa, koska objektiivinen todellisuus kattaa (taiteellisenkin) työnteon erilaiset materiaaliset, työntekoa muokkaavat prosessit ja osatekijät. Objektiivisen todellisuuden vastustus on myös se osa ihmisten toimintaa, joka aikaansaa ruumiillis-mentaalisia affektiivisia kokemuksia. Siitä nousevat yhtäältä niin kutsutut flow-tilat ja toisaalta jumitukset, kuten stressi ja ahdistus (ks. esim. Cupore 2021).

Dejoursin käsitteistössä subjektiivinen työ viittaa osaltaan eroon sen välillä, miten työ ohjeistetaan ja miten se aktualisesti toteutetaan ja koetaan. Tätä ulottuvuutta kuvaa myös käsite ”todellinen työ” (*real work*). Kuten yllä on todettu, suunnittelun ja aktuaalisen välinen kuilu aiheuttaa usein kärsimystä (Deranty 2008), esimerkiksi työuupumusta ja

masennusta. Näkökulma olisi kieltämättä pessimistinen, jos se rajoittuisi vain tähän. Dejours kuitenkin laventaa näkökulmaansa todeten, että työstä voi saada myös uusia subjektiivisia voimia sikäli kuin työntekijät pärjäävät objektiivisen todellisuuden asettamien haasteiden kanssa. Työn emansipatorinen vaikutus syntyy tällöin ”tunnustuksen” (*recognition*) kautta. Tässä yhteydessä tunnustus tarkoittaa samaa kuin työstä saatu arvostus. (Deranty 2008, 445, 453.) Henkilökohtaisen onnistumisen kokemuksen lisäksi onnistuneiden työsuoritusten sosiaalisella tunnustamisella on siis suuri merkitys. Dejoursin mukaan tunnustuksen antaminen ja saaminen mahdollistavat viime kädessä yhteistyön yksilöiden välillä (Dejours 2007, 83–84). Tunnustus myös tarjoaa työntekijöille kuumumisen tunnetta ryhmään tai koko ammattikuntaan. Dejoursin anti taiteellisen työnteon tutkimukseen onkin, että hän hahmottelee niitä moninaisia sosiaalisia ja materiaalisia prosesseja ja olosuhteita, jotka vaikuttavat työnteon sekä työskentelevien yksilöiden subjektiviteetin ja identiteetin välisiin suhteisiin (Dejours 2007, 77–78). Tässä mielessä hänen ajattelunsa voi toimia siltana yhteiskuntatieteellisten taidetyön tarkastelujen ja taiteentutkimuksesta nousevan taiteen työ -käsitteen välillä.

Dejoursin näkökulma työhön

subjektiivisena, mutta aina laajemman ja osin hallitsemattoman todellisuuden kanssa muotoutuvana kokemuksena tarjoaa siis uusia käsitteellisiä lähtökoh- tia taidetyön tutkimiseen. Tärkeää on ensiksikin käsitys työstä subjektien toi- mintana ja kykyinä vuorovaikutussuh- teessa ”objektiiviseen todellisuuteen”. Toisin sanoen työ on toimintaa, jossa osa objektiivista todellisuutta muuttuu (myös) työntekijöiden subjektiiviseksi kokemukseksi. Toiseksi Dejours koros- taa etenkin sellaisia ulottuvuuksia, jotka aiheuttavat työhyvinvointia ja -pahoin- vointia. Niihin kuuluu keskeisesti ob- jektiivinen todellisuus, johon taas liit- tyy kaikki instituutioista työkaluihin, ja jossa hallitsemattomuus on merkittävä (osa)ilmiö. Lisäksi Dejours kollegoineen (2018, 74–77, 196–200) ehdottaa, että työ kamppailuna on sovellettavissa myös tekijäyhteisöihin. Tämä ehdotus on kyt- kettävissä muun muassa Howard S. Beckerin (1974) teesiin taiteesta kollek- tiivisena toimintana. Ajatus kollektiivi- suudesta on taidetyön tutkimisen kan- nalta olennainen, sillä monet taiteenlajit ja niiden tuotokset syntyvät lähtökohtai- sesti monien ihmisten – ja ei-inhimillis- ten tekijöiden – yhteistyönä (esim. näyt- tämötaide, musiikki, tanssi ja yleensä esi- tystaiteet). Taiteita määrittävät Becke- rin mukaan (1974, 775) mukaan lisäk- si sosiaaliset konventiot, jotka helpotta-

vat taiteen yhteistekemistä. Näistä lähtö- kohdista Dejoursin käsitteet tarjoavat taidetyöhön ja myös sen prekaariuteen tuoreen näkökulman, joka kattaa paljon enemmän kuin vain työn ja ansainnan niin kutsutut muodolliset seikat.

Taidetyön yhteismuotoutuminen

Ehdotimme tässä artikkelissa, että tai- detyöntekoa tulisi hahmottaa prosessei- na, joissa taiteenteon erityispiirteet, te- kijän subjektiivinen kokemus sekä tai- detta työnä määrittävät yhteiskunta- poliittiset, taloudelliset ja sosiokulttuuri- set tekijät alituisen yhteismuotoutuvat. Taiteentekoa on viime vuosikymmeni- nä jo tarkasteltu sekä taiteen keskeise- nä ulottuvuutena että työllisyyden muo- tona. Useat tutkimukset ovat erilaisin painotuksin yhdistäneet näitä näkökul- mia (esim. Ansio, Houni & Piispa 2018; Pyykkönen, Sokka & Kurlin Niiniaho 2021). Oma lähestymistapamme pyrki tiivistämään vuoropuhelua yhteiskun- tatiiteellisen työelämän ja yhteiskunta- politiikan tutkimuksen, uusmaterialisti- sen taiteentutkimuksen ja työn filosofian näkökulmien välillä. Väitämme, että näi- den tutkimusalojen yhteistyö voi mer- kittävästi edistää ymmärrystä taiteelli- sen työnteon piirteistä ja tulevaisuuden- näkymistä syventäen samalla taiteen ja työn teorioita. Tällaisen vuoropuhelun

tarjoamat näkökulmat voivat myös vai- kuttaa tapoihin, joilla taiteilijoiden työ- tä käsitellään taide-, kulttuuri- ja työvoi- mapolitiikassa.

Luonnostelimme yllä mainittujen tutkimusalojen vuoropuhelua kolmita- hoisen lähestymistavan muodossa. Lä- hestymistavan ensimmäinen ulottu- vuus tiivistyi sellaiseen taidetyön mää- ritelmään, joka korostaa jatkuvia keski- näisvaikutuksia taiteellisen työn erityis- piirteiden, kuten projektiluonteisuuden, ja työmarkkinoiden ominaisuuksien, ku- ten palkkatyönormin, välillä. Tämä nä- kökulma auttaa analysoimaan, miten taiteenteon luonne tunnistetaan, tai ei tunnisteta, työelämän ja sosiaaliturvan käytännöissä. Esitimme, että taidetyölle ominainen prekaarius syntyy juuri työ- elämän rakenteiden ja taiteenteon omi- naispiirteiden osittaisessa kohtaamatto- muudessa. Korostimme tarvetta kuun- nella taiteilijoita sen suhteen, miten tai- detyö tulisi ymmärtää ja asemoida työ- markkinoilla ja sosiaaliturvajärjestel- mässä.

Lähestymistapamme toinen ulot- tuvuus ankkuroitui taidetyötä täyden- tävään käsitteeseen *taiteen työ*. Ainek- set sille ammensimme uusmaterialis- tisesta taiteentutkimuksesta. Uusma- terialistinen ajattelu painottaa aineelli- suuksien, kuten taiteilijan ruumiillisuu- den sekä taiteen tekomateriaalien, synty-

ympäristöjen ja kulutuskäytäntöjen, aktiivista roolia. Tähän näkökulmaan liittyvä taiteen työ -käsite mahdollistaa taiteenteon tarkastelun samanaikaisesti subjektiivisena ja laajemmin sosiaalimateriaalisena ilmiönä. Se auttaa huomioimaan taiteenteon praksiksen monet yhteismuotoutuvat osatekijät ja rekisterit, jotka ulottuvat työn ruumiillis-affektiivisesta kokemisesta sen paikkasidonaisuuteen ja taloudelliseen kykyyn.

Lähestymistapamme kolmas ulottuvuus rakensi Christophe Dejoursin ajattelulle. Keskityimme hänen käsitteisiinsä *objektiivinen todellisuus* ja *todellinen työ*. Dejoursin mukaan työn tulokset ja kokeminen muodostuvat kohtaamisissa tai kamppailuissa työskentelevän yksilön sekä ympäröivän todellisuuden materiaalien ja sosiaalisten prosessien kesken. Kamppailut voivat joko rikastaa tai kaventaa työntekijän toimintakykyä. Dejoursin ajattelu tarjoaa uusmaterialistisen tutkimuksen kanssa keskustelemaan näkökulman taidetyöhön taiteellisten, subjektiivisten ja yhteiskuntapoliittisten prosessien yhteistuotoksena. Hänen käsittelemänsä ”kamppailu” avaavat tärkeän näkökulman taidetyön sosiaaliseen, ruumiillis-affektiiviseen ja mentaaliseen prekaariuteen.

Artikkelimme lähestymistapa on tarkoitettu käsitteelliseksi avaukseksi,

ja sitä on jatkossa syytä tarkentaa ja koetella empiiristen aineistojen analyysissa. Lähestymistapamme on kuitenkin syntynyt vastauksena taiteilijoiden työnteossa jo havaittuihin piirteisiin ja ongelmiin. Jos hyväksytään ajatus, että taidetyölle tyypillinen prekaarius ja ”silp-puisuus” antavat viitteitä työn tulevaisuudesta laajemmin (esim. Kunst 2015), tarjoaa lähestymistapamme kiinnostavia sovellusmahdollisuuksia niin taidetyön monialaisessa tutkimuksessa kuin yleisemmin työn- ja kulttuurintutkimuksessa.

VIITTEET

1. Emme käytä termejä ”korkeakulttuuri” tai ”viihde- ja populaarikulttuuri”, koska ne viittaavat hierarkkisiin eroihin, jotka usein tulkitaan myös laadun määreiksi. Nähdäksemme tällaisia hierarkkisia oletuksia laatueroista ei voida nykyisin perustellusti tehdä. Ehdotammekin näistä termeistä luopumista niin taiteen ja kulttuurin kentillä kuin yleisemmin yhteiskunnallisia ryhmiä koskevassa puheessa.
2. Taidetyön merkitys Suomen taloudelle ei ole kovin suuri, muttei myöskään täysin marginaalinen. Tilastokeskuksen niin kutsutun kulttuurin satelliittitilinpidon mukaan kulttuuritoimialan merkitys kansantaloudelle oli vuonna 2018 noin 3,5 % (Tilastokeskus 2019a). Ala työllisti osapuilleen 80 000 ihmistä (Tilastokeskus 2020b). Arviot kuitenkin vaihtelevat: työvoimatutkimuksen mukaan luku on suunnilleen 117 000 ihmistä (Tilastokeskus 2019b). Lukujen erot liittyvät alan määrittelyyn ja toisaalta mittautapaan. Kulttuuritoimiala on hyvin monimuotoinen, kuten myös Taiteen ja kulttuurin barometri ja ehdottamamme taidetyön määrittely osoittavat.
3. Kyselyn edustavuutta on vaikeaa arvioida, mutta on todennäköistä, että siihen vastasi enemmän taiteen ja kulttuurin tekijöitä kuin Tilastokeskuksen keräämään työvoimatut-

kimukseen. Verrattuna Tilastokeskuksen kyselyihin Cuporen kyselyn etuna on, että se sisältää alaspesifejä kysymyksiä, jotka antavat kokonaisuudessaan kattavamman kuvan taiteilijoiden työstä ja tuloista.

LÄHTEET

- Abbing, Hans (2008) *Why are Artists Poor? The Exceptional Economy of the Arts*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Adamson, Glenn & Bryan-Wilson, Julia (2016) *Art in the Making: Artists and their Materials from the Studio to Crowdsourcing*. London: Thames and Hudson.
- Allan, Blake A., Autin, Kelsey L. & Wilkins-Yel, Kerrie G. (2021) Precarious work in the 21st century: A psychological perspective. *Journal of Vocational Behavior* Volume 126, April 2021. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2020.103491>
- Anso, Heli, Houni, Pia & Piispa, Mikko (2018) ”Ei ole keksitty sitä ammattinimikettä, mikä olisin”: Sosiaalisesti sitoutuneen taiteen tekijät ja hybridinen työ. *Yhteiskuntapolitiikka* 83(1), 5–17.
- Arlander, Annette (2014) From interaction to intra-action in performing landscape. *Artnodes*, no. 14, 26–33.
- Arlander, Annette (2016) Artistic research and/as interdisciplinarity. Teoksessa Catarina Almeida & André Alves (toim.) *Artistic Research Does #1*. Porto: NEA/i2ADS Research Group in Arts Education / Research Institute in Art, Design and Society, FBAUP, Faculty of Fine Arts, University of Porto, 1–27.
- Barad, Karen (2007) *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham and London: Duke University Press.
- Barad, Karen (2019) Posthumanistinen performatiivisuus: Kohti ymmärrystä siitä, miten materia merkityksellistyy. Suom. Annette Arlander. Teoksessa Tero Nauha, Annette Arlander, Hanna Järvinen & Pilvi Porkola (toim.) *Performanssifilosofia: esitysten, esiintymisten ja performanssien filosofista performanssijatteluun*. Nivel 12. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, esittävien taiteiden tutkimuskeskus, 99–132.
- Barthes, Roland (1988/1968) The death of the author. Teoksessa Lodge, David (toim.) *Modern Criticism and Theory: A Reader*. London and New York: Longman, 311–316.
- Becker, Howard S (1974) Art as Collective Action. *American Sociological Review* 39(6), 767–776.

- Bolt, Barbara (2000a) Working hot: Materialising practices. Teoksessa Penny Florence & Nicola Foster (toim.) *Differential Aesthetics: Art Practices, Philosophy and Feminist Understandings*. Aldershot: Ashgate, 315–331.
- Bolt, Barbara (2000b) Shedding light for the matter. *Hypatia* 15(2), 202–216.
- Bolt, Barbara (2004) *Art Beyond Representation: The Performative Power of the Image*. London: I.B. Tauris.
- Bolt, Barbara (2014) Beyond solipsism in artistic research: The artwork and the work of art. Teoksessa Estelle Barrett & Barbara Bolt (toim.) *Material Inventions: Applying Creative Arts Research*. London and New York: I.B. Tauris, 22–37.
- Butler, Judith (1990) *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. London and New York: Routledge.
- Cincolani, Patrick (2014) Industries culturelles et précarité, ambivalences de l'ascétisme dans le monde. Teoksessa Silvia Contarini & Luca Marsi (toim.) *Précarité. Pour un critique de la société de la précarité*. Paris: Presses universitaires de Paris Ouest.
- Cook, Nicholas (2013) *Beyond the Score: Music as Performance*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Cupore (2021) *Alustavia koronaan liittyviä tuloksia Taiteen ja kulttuurin barometrissa 2020: Taiteilijat ja taiteellinen työ kunnissa*. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2021/liite_koronan_vaikutukset_taideilijakyselyssa_finaali_2021_02_01.pdf (Tarkistettu helmikuussa 2021)
- Cusick, Suzanne G. (1994) Feminist theory, music theory, and the mind/body problem. *Perspectives of New Music* 32(1), 8–27.
- Dashtipour, Parisa & Vidaillet, Bénédicte (2017) Work as affective experience: the contribution of Christophe Dejours' "psychodynamics of work". *Organization* 24(1), 18–35.
- Dejours, Christophe (2007) Subjectivity, work, and action. Teoksessa Jean-Philippe Deranty, Danielle Petherbridge, John Rundell & Robert Sinnerbrink (toim.) *Recognition, Work, Politics: New Directions in French Critical Theory*. Leiden: Brill.
- Dejours, Christophe (2012) From the psychopathology to the psychodynamics of work. Teoksessa Nicholas H. Smith & Jean-Philippe Deranty (toim.) *New Philosophies of Labour: Work and the Social Bond*. (Social and Critical Theory; Vol. 13.) Leiden: Brill, 209–250.
- Dejours, Christophe, Deranty, Jean-Philippe, Renault, Emmanuel & Smith, Nicholas H. (2018) *The Return of Work in Critical Theory: Self, Society, Politics*. New York: Columbia University Press.
- Deranty, Jean-Philippe (2008) Work and the precarisation of existence. *European Journal of Social Theory* 11(4), 443–463.
- Deranty, Jean-Philippe (2010) Work as transcendental experience: Implications of Dejours' psycho-dynamics for contemporary social theory and philosophy. *Critical Horizons* 11(2), 181–220, DOI: 10.1558/crit.v11i2.181.
- España, Juliana Keller (2019) *Sonic Recipes from A Public Kitchen: Participatory Feminist Performance Art*. PhD thesis, Victorian College of the Arts, The University of Melbourne. <http://hdl.handle.net/11343/228899> (Tarkistettu joulukuussa 2020)
- Flichy, Patrice (2017) *Les nouvelles frontières du travail à l'ère numérique*. Paris: Éditions du Seuil.
- Gerber, Alison (2017) *The Work of Art: Value in Creative Careers*. Stanford: Stanford University Press.
- Gill, Rosalind & Pratt, Andy (2008) In a social factory: Immaterial labour, precariousness and cultural work. *Theory, Culture & Society* 25(7–8), 1–30.
- Heikkinen, Martta (2007) *Valtion taiteilijatuiki taiteilijan määrittelijänä*. Helsinki: Taiteen keskus-toimikunta.
- Heiskanen, Ilkka, Kangas, Anita & Mitchell, Ritva (toim.) (2015) *Taiteen ja kulttuurin kentät: perusrakenteet, hallinta ja lainsäädäntö*. Helsinki: Tietosanoma.
- Hongisto, Ilona & Kurikka, Kaisa (toim.) (2013) *Toisin sanoin. Taiteentutkimusta representaation jälkeen*. Turku: Eetos.
- Hirvi-Ijä, Maria, Kautio, Tiina, Kurlin, Ari, RensuJeff, Kaija & Sokka, Sakarias (2020) *Taiteen ja kulttuurin barometri 2019 – Taiteilijoiden työ ja toimeentulon muodot*. Cuporen verkkojulkaisuja 57. Helsinki: Kulttuuripoliitiikan tutkimuskeskus Cupore.
- Hirvi-Ijä, Maria, RensuJeff, Kaija, Sokka, Sakarias & Koski, Eero (2017) *Taiteen ja kulttuurin barometri 2016 – Taiteilijan työskentely-edellytykset muutoksessa*. Cuporen verkkojulkaisuja 42. Helsinki: Kulttuuripoliitiikan tutkimuskeskus Cupore.
- Hirvi-Ijä, Maria & Sokka, Sarias (2019) *Suomen taide- ja taiteilijapolitiikka*. Cupore tietovihko 2. Helsinki: Kulttuuripoliitiikan tutkimuskeskus Cupore.
- Houni, Pia & Ansio, Heli (2013) *Taiteilijan työ. Taiteilijan hyvinvointi taideyön muutoksessa*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Jakonen, Mikko (2014) Uusi työ ja prekarisaatio. *Tiede & Edistys* 38(4), 287–320.
- Jakonen, Mikko (2019) Työssäkäyvien köyhien elämä vaatii jokapäiväistä rohkeutta. Teoksessa Ilari Hetemäki, Hannu Koskinen, Tuija Pulkkinen & Esa Väliverronen (toim.) *Kaikenlaista rohkeutta*. Helsinki: Gaudeamus, 95–110.
- Jakonen, Mikko (2020) *Konflikti: Talous ja politiikka*. Helsinki: Into kustannus.
- Jenum Hotvedt, Marianne, Videbæk Munkholm, Natalie, Aradöttir Pind, Dagný, Westregård, Annemaria, Ylhäinen, Marja & Alsos, Kristin (2020) The future of Nordic labour law: Facing the challenges of changing labour relations. *TemaNord* 2020:534. Copenhagen: Nordic Council of Ministers. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1474656/FULLTEXT01.pdf> (Tarkistettu helmikuussa 2021)
- Jokinen, Eeva & Venäläinen, Juhana (toim.) (2015) *Prekarisaatio ja affekti*. Nykykulttuurin tutkimuksen julkaisuja 118. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kananen, Johannes, Haapala, Laura, Paavola, Juho-Matti, Pulkka, Ville-Veikko, Saikkonen, Paula & Vainio, Arttu (2019) Sosiaaliturva työn murroksessa – palkkatyö, yrittäjyys ja toimeentulon riskit. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja* 2019:22. Helsinki: Valtion selvitys- ja tutkimustoiminta.
- Kanerva, Arla & Lehmusvesi, Jussi (2021) Taidetta köyhyysrajalla. *Helsingin Sanomat* 25.5.2021. https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000007984730.html?fbclid=IwAR2eX-LElu-J1Sbl4_Eow9uFsCaQWkVf0K_qEaf0mP-9KqwHUT7OiiY1Uw (Tarkistettu toukokuussa 2021)
- Karttunen, Sari (2017) Laajentuva taiteilijuus – yhteisötaiteilijoiden toiminta ja identiteetti hybridisaatio-käsitteen valossa. *Tahiti: Taidehistoria tieteenä* 7(1). <http://tahiti.fi/01-2017/tieteelliset-artikkelit/laajentuva-taiteilijuus-%E2%80%93-yhteisötaiteilijoiden-toiminta-ja-identiteetti-hybridisaatio-käsitteen-valossa/> (Tarkistettu joulukuussa 2020)
- Kela (2019) *Mielenterveyden häiriöt ohittivat tuki- ja liikuntaelinten sairaudet sairauspoissaolopäivien määrässä*. Tutkimusblogi. <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/5011> (Tarkistettu toukokuussa 2021)

- Kela (2021) *Masennus- ja ahdistuneisuus-häiriöt aiheuttavat eniten mielenterveysperusteisia sairauspäivärahopäiviä*. Tutkimusblogi. <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/5949> (Tarkistettu toukokuussa 2021)
- Koistinen, Pertti (2014) *Työ, työvoima ja politiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Kontinen, Tiina, Houni, Pia, Karsten, Helena & Toivanen, Heikki (2013) Liminaalitalan käsite työn muutosten jäsentäjänä. *Aikuiskasvatus* 33(4), 252–264.
- Kontturi, Katve-Kaisa (2012) *Following the Flows of Process. Towards A New Materialist Account of Contemporary Art*. Turku: University of Turku.
- Kontturi, Katve-Kaisa (2013) Molekulaarinen taidehistoria: Kolme teesiä. Teoksessa Ilona Hongisto & Kaisa Kurikka (toim.) *Toisin sanoin: Taiteentutkimusta representaation tuolla puolen*. Turku: Eetos, 235–260.
- Kontturi Katve-Kaisa (2018) *Ways of Following: Art, Materiality, Collaboration*. London: Open Humanities Press.
- Kontturi, Katve-Kaisa, Tiainen, Milla, Nauha, Tero & Angerer, Marie-Luise (toim.) (2018) Aesthetic intra-actions: Doing new materialisms in the arts. *Ruukku: Taiteellisen tutkimuksen kausiulkaisu / Studies in Artistic Research* 9. <http://ruukku-journal.fi/en/issues/9> (Tarkistettu joulukuussa 2020)
- Korhonen, Pekka, Pasanen-Willberg, Riitta & Kuhanen, Ilkka (toim.) (2013) *Taide ja työ - rakenteita ja osaamista*. Pohjois-pohjanmaan ELY-keskus. <https://blogs.helsinki.fi/taika-hanke/files/2009/02/Taide-ja-tyo.pdf> (Tarkistettu joulukuussa 2020)
- Kunst, Bojana (2015) *Artist at Work: Proximity of Art and Capitalism*. Hants: John Hunt Publishing (Kindle edition).
- Manning, Erin (2013) *Always More Than One: Individuation's Dance*. Durham: Duke University Press.
- Manning, Erin (2016) *The Minor Gesture*. Durham: Duke University Press.
- Menger, Pierre-Michel (2009) *Le travail créateur. S'accomplir dans l'incertain*. Paris: Éditions du Seuil.
- Moisala, Pirkko, Leppänen, Taru, Tiainen, Milla & Väättäin, Hanna (2017) Introduction. Teoksessa Pirkko Moisala, Taru Leppänen, Milla Tiainen & Hanna Väättäin (toim.) *Musical Encounters with Deleuze and Guattari*. New York & London: Bloomsbury Academic, 1–29.
- Monni, Kirsi & Törmi, Kirsi (toim.) (2019) *Yhteisö ja taide: teemoja ja näkökulmia 2000-luvun taiteilijan laajentuneeseen toimintakenttään*. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 71. Helsinki: Taideyliopiston teatterikorkeakoulu <https://disco.teak.fi/yhteiso-ja-taide/julkaisun-tiedot/> (Tarkistettu toukokuussa 2021)
- Night Schoolers (2018) *Night Schoolers: Polyphonic Texts – Unionising Toolkit*. Ei kustannuspaikka: Night Schoolers.
- Parviainen, Jaana (2011) Työn uusi ruumiillisuus: Liikunnanohjaajien keho työvälineenä ja performatiivisuuden pakko palvelutyössä *Työelämän tutkimus* 9(3), 207–223.
- Parviainen, Jaana, Kinnunen, Taina & Kortelainen, Ilmari (2017) *Ruumiillisuus ja työelämä - Työruumis jälkeellisessä taloudessa*. Tampere: Vastapaino.
- Pensola, Tiina, Gould, Raija & Polvinen, Anu (2010) Ammatit ja työkyvyttömyyseläkkeet. *Sosiaali- ja terveystieteiden selvityksiä* 2010:16. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72717/URN:NBN:fi-fe201504225040.pdf?sequence=1> (Tarkistettu joulukuussa 2020)
- Pirnes, Esa (2008) *Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka. Laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 327.
- Puukka, Päivi (2021) Muusikot ovat kyllästyneet ”jaksetaan vielä hetki” -toivotuksiin – artistien keskuudessa leviää boikottimieliala poliitikkojen vaalitulaisuuksia kohtaan. *Yle Uutiset* 13.5.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-11928494> (Tarkistettu toukokuussa 2021)
- Pyykkönen, Miikka, Sokka, Sakari & Kurlin Niiniah, Ari (2021) Yrittäjätiteilijat vapauden, luovuuden ja toimeentulon rajapinnoilla. *Työelämän tutkimus* 19(1), 57–81.
- Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna (2017) *Yrittäjät Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisu-luettelo/ytym_201700_2018_21465_net.pdf (Tarkistettu joulukuussa 2020)
- Rensujeff, Kaija (2014) *Taiteilijan asema: taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Roiha, Taija, Rautiainen, Pauli & Rensujeff, Kaisa (2015) *Taiteilijan asema ja sukupuoli*. Cypore verkkojulkaisuja 31. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisyhtiö – Cypore.
- Salonlahti, Outi (2019) *”On aina oltava 200 % parempi”*. *Vammaisten ja kuurojen taiteilijoiden toimintamahdollisuudet ja taiteilijapolu*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Suosalo, Martti, Suutari, Virpi, Rantala, Iiro & Kuusisto, Lotta (2021) ”Kulttuurialan toimijoilla jaksaminen ja talkoomieli alkavat olla loppu”. *Helsingin Sanomat* 9.2.2021. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000007792510.html?fbclid=IwAR3POIS9K5tAAukIZBg9c6JGaqOMEL6h78UV-UP-4SvO7LqW8O8HPb1f3z0> (Tarkistettu toukokuussa 2021)
- TAKU (2021) *Taku vaatii eri toimialojen tasaverstaista kohtelua exit-suunnitelmassa*. Taide- ja kulttuurialojen ammattijärjestö TAKUn julkilausuma 12.4.2021. <http://taku.fi/korona-exit/> (Tarkistettu toukokuussa 2021)
- Tenhula, Ari (toim.) (2018) *Tarjoutmia ja toimijuutta: kirjoituksia tanssijantystä*. Tanssiantiteen maisteriohjelman opinnäyteantologia <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7218-37-2>
- Throsby, David (1994) The production and consumption of the arts: A view of cultural economics. *Journal of Economic Literature* 32, 1–29.
- Throsby, David (2010) *The Economics of Cultural Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tiainen, Milla (2008) Corporeal voices, sexual differentiations: New materialist perspectives on music, singing, and subjectivity. Teoksessa Sylvia Mieszkowski, Joy Smith & Marijke de Valck (toim.) *Sonic Interventions*. Amsterdam: Rodopi, 147–168.
- Tiainen, Milla (2012) *Becoming-Singer: Cartographies of Singing, Music-Making, and Opera*. Turku: Turun yliopisto.
- Tiainen, Milla (2017) Sonic technoeology: Voice and non-anthropocentric survival in the Algae Opera. *Australian Feminist Studies* 32(94), 359–376.
- Tilastokeskus (2019a) *Kulttuurin osuus taloudesta pieneni hieman vuonna 2017, vaikka peliala tuli mukaan kulttuurisatelliittiin*. http://www.tilastokeskus.fi/til/klts/2017/klts_2017_2019-10-16_tie_001_fi.html (Tarkistettu joulukuussa 2020)
- Tilastokeskus (2019b) *Kulttuuriammateissa ja -toimialoilla työskentelevien lukumäärä kasvoi vuonna 2018 edellisvuodesta*. https://www.stat.fi/til/klts/2018/01/klts_2018_01_2019-06-10_tie_001_fi.html (Tarkistettu joulukuussa 2020)
- Tilastokeskus (2020a) *Pienituloisuus, määritelmä*. <http://www.stat.fi/meta/kas/pienituloisuus.html> (Tarkistettu joulukuussa 2020)
- Tilastokeskus (2020b) *12av – Kulttuurin tuotos, bruttoarvonlisäys ja työlliset toimialoitain, 2008–2018*. http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_kan_klts/statfin_klts_pxt_12av.px/ (Tarkistettu joulukuussa 2020)

Vidal, Matt (2013) Low-autonomy work and bad jobs in postfordist capitalism. *Human Relations* 66(4), 587–612.

Viljo, Eeva Maija (2006) Taideteos sosiaalisena esineenä. Teoksessa Juha-Heikki Tihinen (toim.) *Keskellä marginaalia. Riitta Konttisen juhlaKirja*. Taidehistoriallisia tutkimuksia – Konsthistoriska studier 33. Helsinki: Taidehistorian seura, 15–28.

Wennes, Grete (2009) Art, creativity and the new. Teoksessa Niina Koivunen & Alf Rehn (toim.) *Creativity and the Contemporary Economy*. Stockholm: Liber, 35–54.

Zoran, Eric & Stevan, Vucovic (2013) On curating – special issue precarious labour in the field of art. *ONCURATING 01 # issue 16/13*.

YTT, dosentti **Mikko Jakonen** on vanhempi tutkija Turun yliopistossa ja yhteiskuntapolitiikan yliopistonlehtori (ma.) Jyväskylän yliopistossa.

VTT **Paul Jonker-Hoffrén** on yliopistotutkija Tampereen yliopistossa.

FT, dosentti **Katve-Kaisa Kontturi** on vanhempi tutkija ja taidehistorian yliopisto-opettaja Turun yliopistossa.

FT, dosentti **Milla Tiainen** on vanhempi tutkija ja musiikkitieteen yliopisto-opettaja Turun yliopistossa.

Kirjoittajat työskentelevät Koneen Säätiön rahoittamassa projektissa *Taidetyö ja talouden uudet muodot: yksilöyrittäjyydestä kestäviin kollektiiveihin* (2020–2024), jota Kontturi ja Tiainen johtavat. Hankkeessa analysoidaan poikkitieteisen tutkimusryhmän voimin taiteilijoiden työn ja ammatti-identiteetin muutoksia nykyisessä Suomessa suhteessa erilaisiin talouden dynamiikkoihin, kuten markkinatalouden nykymuotoihin, valtionrahoitukseen ja jakamistalouteen.